

ærgeligt med hensyn til Ærø, skyldes det, at øen i denne periode som regel heller ikke behandles sammen med fynsk/kongerigsk landbrugshistorie.

For det andet omtales guano flere steder som kunstgødning – et mere almindelig brugt navn om denne sydamerikanske fuglegødning er handelsgødning. Under fremstillingen af statshusmandsbrugene fremgår det for det tredje ikke tydeligt, at der var tale om jordrentebrug, hvor staten ejede jorden, og husmanden betalte en efter inflationen fastsat jordrente for brugen af jorden. Selve bygningerne ejede husmanden selv og kunne få statslån hertil. Det fremstår som om statshusmændene var selvejere ligesom de husmænd, der etablerede sig med udstykningsforeninger som mellemænd.

Endelig forekommer det, at indledningen i værket er skildret med en lidt for stor grad af bagklogskab, når det hævdes, at hele perioden fra 1830 er præget af modernisering og produktivitetstigning, som dog har været mest betydningsfuld fra 1960'erne. Her i indledningen, men ikke i selve den kronologiske fremstilling, virker det næsten som at frakende udviklingen frem til 1960'erne nogen berettigelse anden end som forstadie til nutiden. Måske er det lidt for meget af et nutidigt landmandsyn. Endvidere er linien vel også trukket lidt langt ud, når det hævdes, at der sker en stadig udvidelse af det dyrkede areal – de seneste år, også i 1993, var man begyndt at diskutere marginalisering af landbrugsjord, herunder ved skov- eller juletræsplantning. Helt lineær og progressiv var udviklingen altså ikke.

Dette skal ikke rokke ved, at værket er en fremragende og helstøbt fremstilling, der belyser langt de fleste forhold ved det sønderjyske landbosamfund (og dermed hele den sønderjyske historie). Det er skrevet i et flydende og klart

sprog, og ikke mindst illustrationerne skal fremhæves for at være fremragende: mange er nye og velvalgte fra de righoldige Historiske Samlinger. Det er med stor forventning, at de næste bind i værket imødeses.

Per Grau Møller

Nils Vollertsen: *Det danske mindretal. En række studier om det danske i en tysk stat.* (Odense Universitetsforlag, 1994). 166 s., 150 kr.

Nils Vollertsen: *Sydslesvig. En landsdel i nationalt oprud 1945-1948.* (Odense Universitetsforlag, 1994). 298 s., 250 kr.

I 1994 udkom to bøger om det danske mindretal i Tyskland. Nils Vollertsen regnes i følge reklamefolderen til Sydslesvigs unge historikere. De to her omtalte bøger er de seneste i Vollertsens forfatterskab. Tidligere har han fået udgivet bogen *SPD, Socialdemokratiet og det danske mindretal* (1983). Tilknytningen til og interessen for lokalhistorien er tydelig og kommer til udtryk i de her omtalte undersøgelser, der blev udgivet i 1994.

Bøgerne er redigerede udgaver af henholdsvis forfatterens speciale (*Det danske mindretal*) og hans licentiatafhandling (*Sydslesvig*) fra Historisk Institut ved Aarhus Universitet. *Det danske mindretal* giver i en række småstudier et overblik over mindretallets historie fra 1920'erne til slutningen af 1980'erne, idet hovedvægten ligger på tiden efter 1945. *Sydslesvig* beskæftiger sig mere dybtgående med emnet i perioden fra 1945 til 1948.

Forfatteren oplyser i sin meget korte indledning til *Sydslesvig*, at han begyndte sit arbejde i 1984, og at han er nået frem til 1948. »Jeg mangler endnu at skrive om tiden 1948-90. Der vil nok gå ti år, inden jeg er færdig med det, da

jeg ikke er knyttet til noget forskningssted«.

Ti års arbejde med emnet resulterede i to akademiske afhandlinger. Det burde i sig selv være en garanti for et minimum af kvalitet. På trods af det har bøgerne været udsat for en del kritiske kommentarer.

Den mest livlige debat blev ført i det danske mindretals avis, *Flensborg Avis*. Her var det først og fremmest folk, som »selv havde oplevet historien«, der kommenterede Vollertsens fremstilling. Der blev blotlagt en række faktuelle fejl i forbindelse med den ellers meget minutøse fremstilling. Reaktionen i *Flensborg Avis* bar dog ofte præg af overreaktioner fra de involverede. F.eks. kunne man læse følgende: »I respekt for mindet om de omtalte personer, der ikke lever mere, må jeg konkludere, at som seriøs skildring af danskheden i Sydslesvig og dens historie kan Niels Vollertsens bøger ikke bruges. Desværre!« (Hans Ronald Jørgensen, *Flensborg Avis* 8.12.1994)

Mindre dramatisk, men mere tankevækkende var historikeren Lorenz Rerups helsides anmeldelse i *Flensborg Avis*. Rerup fremhævede Vollertsens forsøg på at skildre hele mindretallets liv, som ganske rigtigt ikke kun udspilles i Flensborg, men i hele Sydslesvig. Han giver et overblik over hele mindretallets historie. Disse rosende ord bliver gentaget af flere andre anmeldere.

Anmeldelsen er dog diplomatisk. Samtidig med den positive omtale kommenterer Rerup Vollertsens kildemateriale og hans brug af begrebet »kollektiv bevidsthed«. Forfatteren har i perioden 1985-89 samlet 192 interviews med folk fra mindretallet. Hertil skrev Rerup meget rammende: »Interviews er et omstridt kildemateriale. Det ved Vollertsen som historiker lige så godt som jeg. Naturligvis kan de bruges og det netop til at male med den brede pensel eller for

at komme ind på et spor, som man ellers havde overset. Men når det drejer sig om konkrete begivenheder eller enkelte mennesker, ville jeg som historiker som hovedregel ikke røre disse interviews med en ildtang, når oplevelserne har simret ca. 40 år i den interviewedes bevidsthed, inden hun eller han har genfortalt dem til Vollertsen« (Lorenz Rerup, *Flensborg Avis* 22.9.1994).

Her er vi nået til en af bøgernes fundamentale svagheder. Forfatteren gør ikke ét eneste sted i sine to afhandlinger rede for, hvilke metodiske og kildekritiske overvejelser han har gjort sig i forbindelse med brugen af interviews om begivenheder, der ligger 40 og 50 år tilbage! Denne manglende metodiske bevidsthed kommer tydeligt til udtryk i et indlæg i debatten, hvor Vollertsen skriver: »Det, de mennesker jeg har interviewet bl.a. om tiden før 1945 har sagt, er sandt ud fra det, de har fortalt mig« (Nils Vollertsen, *Flensborg Avis* 28.4.1995).

I forordet til bogen *Sydslesvig* kan man læse om interviewenes betydning for forfatteren: »Jeg behandler historien set nedefra og ud fra det danske mindretals kollektive bevidsthed.... Interviewene... er et vigtigt sydslesvigsk, samtidshistorisk materiale«.

Vollertsens brug af interviews er interessant, især når han begynder at inddrage et begreb som »kollektiv bevidsthed«. Både brugen af interviews og anvendelsen af begrebet kollektiv bevidsthed kræver ganske enkelt metodiske overvejelser. (Jeg har tidligere anmeldt bøgerne og her bl.a. gjort opmærksom på de metodiske svagheder og en række faktuelle fejl i *Grænsen* nr. 1, februar 1995, s. 28-29).

Rerup fremhæver et eksempel fra bogens mange stereotype personkarakteristikker og giver den følgende kommentar: »Jeg ville kvie mig ved at lade det repræsentere mindretallets »kollektive

bevidsthed«. Det er snarere, hvad man på jævnt dansk kalder sladder«.

John T. Lauridsens anmeldelse i *Fortid og Nutid* ser nærmere på de overordnede forhold uden at gå i detaljerne. Han vurderer bl.a. kapitlet om tiden før 1945 i *Det danske mindretal* som bogens bedste. (John T. Lauridsen, *Fortid og Nutid* 3, 1995, s. 274-275). Johan Runge er i sin anmeldelse i *Sønderjyske Årbøger* af den modsatte opfattelse. (Johan Runge, *Sønderjyske Årbøger* 1995, s. 516-522). Runge gennemgår flere kapitler bl.a. det om tiden før 1945 og konkluderer, at »Kapitlet om tiden før 1945 er bogens svageste.... Dog værst er et utal af faktuelle fejl«.

På det overordnede plan virker bøgerne godt gennemarbejdet. Noteapparatet med mere gør, at fremstillingerne virker pålidelige. Men bøgerne er problema-

tiske. Runge sammenfatter kritikken og problematikken på følgende måde: »Man har lov til at beundre NVs flid, men man er nødt til at beklage hans manglende brug af historisk arbejdsmetode og mangel på selvkritik. De to bøgernes værdi ligger i deres ophobning af en gevaldig mængde relevant og irrelevant stof. Gider man udsætte sig for dette stof, og er man rede til at slide sig igennem NVs bøger, for at udvinde deres ekstrakt, så kan man danne sig et differentieret billede af det danske mindretal med hensyn til forskellige sociale forhold, politiske holdninger og danske eller mere hjemstavnsorienterede identiteter samt deres geografiske placering i Sydslesvig, især uden for Flensborg.... Et resultatorienteret studium af NVs bøger kræver imidlertid en kæmpeindsats«.

Michael Klos

NORDEN

Sven Tägil (ed.): *Ethnicity and Nation Building in the Nordic World*. (Hurst & Co., 1995). 333 s., 12.95 £.

Bogen indeholder en række analyser af nationsdannelsesprocesser og etniske mindretalsforhold i Norden, foretaget af forskere fra alle de nordiske lande. Norden er valgt som undersøgelsesområde, fordi Norden på to afgørende punkter adskiller sig fra de fleste andre regioner i verden: 1) I de nordiske lande i dag er der et sammenfald mellem nation og stat, som man ikke finder tilsvarende ret mange andre steder. 2) I sammenligning med stater og nationer i andre regioner har de nordiske lande i en usædvanlig lang periode (næsten 200 år) frem til i dag levet i fredelig sameksistens.

Fremstillingen er inddelt i fire hoved-

afsnit. Første hovedafsnit består kun af en enkelt artikel. Her diskuterer Sven Tägil forskellige teoretiske og definitions-mæssige spørgsmål i forbindelse med bogens overordnede emne.

Det andet hovedafsnit indeholder tre artikler om nationalismens og nationens fremkomst i tre tidligere og nuværende danske områder i Nordatlanten: Island, Færøerne og Grønland, skrevet af henholdsvis Gunnar Karlsson, Hans Jacob Debes og Axel Kjær Sørensen. Der er tale om tre interessante synteser, hvor der lægges stor vægt på strukturelle forklaringer i drøftelsen af årsagerne til nationalismens opståen.

Gunnar Karlsson sætter 1851 som *terminus ante quem* for nationalismens fremkomst i Island, og han peger på to hovedårsager til fænomenets opdukken: